

LACRIMAE RERUM¹

Γράφει

Ο ΠΑΛΑΙΟΣ

ΤΑ ΠΑΛΙΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ, ΤΑ ΣΙΓΑΡΕΤΤΑ, Ο ΠΡΙΟΒΟΛΟΣ, ΟΙ ΑΝΑΠΤΗΡΕΣ, ΤΑ ΣΠΙΡΤΑ

Εισαγωγή

Οι άνθρωποι και τα πράγματα από το ένα μέρος οι υπάρξεις, με τα θέλω τους, τον ψυχισμό τους, την υπόστασή τους, τον χαρακτήρα τους, την κοσμοθεωρία τους, τα φύλα τους κι από το άλλο μέρος τα πράγματα, τα ψυχρά, τα ακίνητα, τα αθάνατα, τα ασυγκίνητα, τα ουδέτερα.

Οι άνθρωποι και τα πράγματα : δύο συνιστώσες τόσο αντίθετες, που όμως στη διαδρομή του χρόνου, αφότου ο πρώτος άνθρωπος απέκτησε συνείδηση ως sapiens στην αυγή της ιστορίας του και άρχισε να έχει επαφή με πράγματα (είτε αυτά που του πρόσφερε η φύση αφειδώλευτα είτε αυτά που μόνος του κατασκεύαζε για να καλλιετερεύσει τους όρους της ζωής του, αλλά και για να επιβάλει στους δαίμονες το επιθυμητό αποτέλεσμα με τις βραχογραφίες πρωτογόνων στα σπήλαια του Lascaux και της Altamira) δέθηκε μαζί τους με σχέση αιώνια και διαλεκτική.

Η σχέση αυτή με τους αιώνες εξελίχθηκε σε τέλεια επιβολή του ανθρώπου στα πράγματα, ώσπου με χρήση τους, ο άνθρωπος

¹ Δάκρυα για κάποια πράγματα (που χάθηκαν) (Βιργίλιος, από το πρώτο βιβλίο της Αινειάδας).

άρχισε να κάνει τέχνη : να παίρνει πινέλλα και χρώματα και να φιλοτεχνεί ζωγραφικούς πίνακες, να σκαλίζει τα μάρμαρα και να δημιουργεί αγάλματα και παρθενώνες, να εικονογραφεί σε πάπυρο, διφθέρα ή χαρτί και να γράφει κείμενα, να χρησιμοποιεί το σελιλόιντ και να γυρίζει ταινίες, να παίρνει ύφασμα και να φτιάχνει κοστούμια για να παίζει θέατρο.

Ιδιαίτερο δέσιμο ανθρώπου και πράγμα είναι και αυτό που δημιουργείται όταν αυτός έχει μεγαλώσει δίπλα στα πράγματα, όταν έχει ζήσει μαζί τους για χρόνια, όταν κάθε αντικείμενο του θυμίζει στιγμές αγαπημένες που δεν θα ξανάρθουν ποτέ, ανθρώπους λατρευτούς που έχουν φύγει από τη ζωή του για πάντα. Έτσι, μια αντίκα, ένας παλιός πίνακας, ένα βιβλίο, ένα άλμπουμ, το πατρικό σπίτι, το αγαπημένο κόσμημα της μαμάς, το χρυσό ρολόι τσέπης του μπαμπά, η παιδική κορδέλλα της αδελφής, το πλατινένιο δαχτυλίδι του παπού με το κατακόκκινο ρουμπίνι, φυλαγμένα στα συρτάρια, στους μπουφέδες, στις τσέπες ή φορεμένα στα χέρια μας, παύουν να είναι ψυχρά και ανέκφραστα αντικείμενα· γίνονται πράγματα ζωντανά, ζεστά, αγαπημένα, που αποζητούν απεγνωσμένα το χάδι μας, λες και με την επαφή αυτή θα ξαναφέρουμε πίσω τους αγαπημένους μας που μας έχουν αφήσει ανεπιστρεπτί.

Τα πράγματα δημιουργούν ιστορία, είναι άρρηκτα δεμένα με στιγμές του αδιάσπαστου χρόνου, ο χρόνος υπάρχει μαζί τους κι όταν νομοτελειακά χάνονται από τη ζωή μας, το κενό που αφήνουν είναι τεράστιο και δυσαναπλήρωτο. Ένα παλιό νόμισμα που κάποτε διαφέντευε τη ζωή μας, ένας παλιός αναπτήρας που κάποτε με τη φλόγα του φώτισε φευγαλέα το σκοτεινό δωμάτιό μας, ένα πακέτο τσιγάρων που κάποτε το παίξαμε ασυναίσθητα στα χέρια μας, έχουν γίνει κομμάτια από την ύπαρξή μας και η απώλειά τους, αθέλητα και μη, γεμίζει την ψυχή μας με νοσταλγία.

Τα πράγματα τελικά δεν είναι αντικείμενα του υλικού κόσμου, αφού μπορούν να επικοινωνούν μαζί μας. Ζωντανεύουν. Και βέβαια κλαίνει κι αυτά, όταν μας αποχωρίζονται. Μόνο που το κλάμα τους

είναι κρυφό. Και γι' αυτό εμείς οι άνθρωποι ποτέ δεν το βλέπουμε, μόνο κάποιες φορές απλώς το διαισθανόμαστε.

Ήλθε η ώρα να πούμε την ιστορία μερικών από τα πράγματα.

Τα παλιά νομίσματα

Στα μέσα περίπου της δεκαετίας του 1950, επί υπουργίας Σπύρου Μαркеζίνη, πανίσχυρου υπουργού των Οικονομικών στην κυβέρνηση Αλεξ. Παπάγου, έγινε μεγάλη νομισματική αλλαγή. Κόπηκαν τότε από τα νομίσματα τρία μηδενικά και έτσι, το πρώην χιλιάρικο έγινε μία δραχμή και ακολούθως το πρώην πεντακοσάρικο έγινε μισή δραχμή και το πρώην εκατοστάρικο έγινε μία δεκάρα, δηλαδή το ένα δέκατο της δραχμής. Πριν από την αλλαγή αυτή, το χιλιάρικο κυκλοφορούσε ως χαρτονόμισμα καφέ χρώματος, το πεντακοσάρικο κυκλοφορούσε ως χαρτονόμισμα πράσινου χρώματος, το εκατοστάρικο κυκλοφορούσε ως χαρτονόμισμα κόκκινου χρώματος και το πενηντάρικο κυκλοφορούσε ως χαρτονόμισμα μπλε χρώματος. Με την αλλαγή του Μαркеζίνη, οπότε η δραχμή κυκλοφορούσε πλέον ως κέρμα, κυκλοφόρησε και χαρτονόμισμα χιλίων δραχμών, καφέ χρώματος, (ακριβώς δηλαδή όπως το χιλιάρικο προ της αλλαγής του Μαркеζίνη), χαρτονόμισμα πεντακοσίων δραχμών πράσινου χρώματος, (ακριβώς δηλαδή όπως το πεντακοσάρικο προ της αλλαγής του Μαркеζίνη), χαρτονόμισμα εκατό δραχμών κόκκινου χρώματος, (ακριβώς δηλαδή όπως το εκατοστάρικο προ της αλλαγής του Μαркеζίνη), χαρτονόμισμα πενήντα δραχμών μπλε χρώματος, (ακριβώς δηλαδή όπως το πενηντάρικο προ της αλλαγής του Μαркеζίνη) και χαρτονόμισμα των δέκα δραχμών (δεν θυμάμαι το χρώμα του). Δηλαδή όλα τα νέα χαρτονομίσματα ήταν πανομοιότυπα των παλαιών, άλλης όμως βεβαίως αγοραστικής αξίας. Στην αγορά βέβαια δεν άλλαξε τίποτε. Αντικείμενα που με τις παλιές τιμές (προ της αλλαγής του Μαркеζίνη) χρειαζόσουν για την αγορά τους ογδόντα χιλιάδες δραχμές (που είχες στο πορτοφόλι σου), τα αγοράζεις πλέον με ογδόντα νέες δραχμές, που πάλι τις διέθετες.

Πλέον το εκατοστάρικο ήταν νόμισμα αξίας, διότι οι τιμές είχαν χαμηλώσει σημαντικότητα και συνεπώς είχε μεγάλη αγοραστική δύναμη. [Χαρακτηριστικά θυμούμαι ότι μία οκά ψωμί στοίχιζε τότε πέντε νέες δραχμές, μία εφημερίδα μιάμισυ δραχμή, ένα πακέτο τσιγάρα «μικρό» πέντε δραχμές, το εισιτήριο στον κινηματογράφο «Rex» τρεις δραχμές, το εισιτήριο στην Αστική μία εικοσάρα (το 1/5 της δραχμής) κ.λπ., κ.λπ.]. Γι' αυτό και (όπως έγραφε ο αείμνηστος Νίκος Τσιφόρος) στην τότε αργκό, τη γλώσσα της πιάτσας, του υποκόσμου, το εκατοστάρικο αποκαλούνταν πανελληνίως «... «παππούς» (!!!), διότι ήταν νόμισμα αξιοσέβαστο, μεγάλο και κατά συνέπεια, ως παππούς, ενέπνεε σεβασμό. Το τάλληρο στην ίδια αργκό λεγόταν «κούτσουρο» γιατί ήταν απλώς μία μονάδα, ένας σταθμός, μια αφετηρία : αντιπροσώπευε ένα πακέτο τσιγάρα, ένα λιτό γεύμα, μία δόση χασίς. Μόνο του λοιπόν το τάλληρο είναι τελείως ασήμαντο ως ποσό· ένα κούτσουρο ...» (!!!)².

Με τα χαρτονομίσματα αυτά (και με τις απαραίτητες στη διαδρομή του χρόνου αλλαγές : κυκλοφόρησαν μεταγενέστερα νομίσματα δέκα, είκοσι, τριάντα και πενήντα δραχμών σε κέρματα, καθώς και νομίσματα των πέντε και δέκα χιλιάδων δραχμών σε χαρτονομίσματα) έζησε η Ελλάδα επί ολόκληρες δεκαετίες μέχρι και την εισαγωγή του Ευρώ.

Η πεντάρα (μισή δεκάρα, δηλ. το 1/20 της δραχμής), η δεκάρα (το 1/10 της δραχμής), και η εικοσάρα (το 1/5 της δραχμής), νομίσματα της δεκαετίας του '50, κυκλοφορούσαν σε κέρματα από νίκελ με χαρακτηριστική οπή στη μέση και είχαν ελάχιστη αγοραστική δύναμη : με μία δεκάρα λόγου χάρη αγόραζες από το περίπτερο μόνο μία καραμέλλα, ένα τσιγάρο από τα χύμα, λίγες καρφίτσες ή ένα γλυφιτζούρι³. Κυκλοφορούσαν επίσης σε κέρματα αλλά χωρίς οπή, το πενηνταράκι (η μισή δραχμή, φράγκο τη

² **Τσιφόρος** Τα παιδιά της πιάτσας Ερμής ΕΠΕ Αθήνα 1976 σ. 12-13.

³ Χαρακτηριστικό της ελάχιστης αξίας των νομισμάτων αυτών ήταν το σλόγκαν εμπόρου ακινήτων : «Με μια πεντάρα στου Κωνσταντάρ» ή ο τίτλος ασπρόμαυρης ταινίας των Γιαλαμά/Πρετεντέρη «Μιάς πεντάρας νιάτα», με τους Στέφανο Ληναίο, Έλλη Φωτίου, Ανδρέα Μπάρκουλη, Γιάννη Μιχαλόπουλο, Σμάρω Στεφανίδου, Γιώργο Γαβριηλίδη, Μαρία Σόκαλη, Νικήτα Πλατή, Γιώργο Ολύμπιο και Δέσποινα Νικολαΐδου.

λέγαμε), το δίδραχμο (δίφραγκο το λέγαμε) και το πεντάδραχμο (τάλληρο το λέγαμε).

Για τη φύλαξη των κερμάτων στις τσέπες μας, κυκλοφορούσαν τότε με επιτυχία δύο ειδών ειδικά πορτοφόλια : ένα δερμάτινο, ημικυκλικό, που είχε ειδική θήκη για τα κέρματα και αποτελούνταν από δύο στελέχη, που έμπαινε το ένα μέσα στο άλλο και ένα πορτοφόλι πλαστικό, σχήματος οβάλ, μέσα σε αυτό φυλάγονταν τα κέρματα και είχε στη μέση μία κάθετη εγκοπή η οποία άνοιγε πιέζοντας τα δύο άκρα της.

Τα σιγαρέττα⁴

Με μια πεντάρα τότε (δηλαδή μισή δεκάρα) αγόραζες χύμα ένα τσιγάρο απο τα αποκαλούμενα «δεύτερα», το θρυλικό «Δεκάρι» της καπνοβιομηχανίας Παπαστράτου. Τα αμέσως καλλίτερα τσιγάρα χύμα, τα «πρώτα», πωλούνταν στη διπλάσια τιμή, (μια δραχμή τα δέκα, πάλι χύμα), ήταν συνεπώς ακριβά και δεν μπορούσε ο καθένας να τα αγοράσει. Τα «δεύτερα» κάπνιζαν συνήθως άτομα με χαμηλότατο εισόδημα. Τα τσιγάρα χύμα, «πρώτα» και «δεύτερα» πωλούνταν στα περίπτερα από χάρτινες κούτες των εκατό τσιγάρων. Οι κάποιας ηλικίας αστοί, πιο εύποροι αυτοί, κάπνιζαν τσιγάρα σε πακέτα των είκοσι τσιγάρων, (το «μεγάλο»)⁵. Οι μικρότερης ηλικίας καπνιστές, αγόραζαν πακέτο των δέκα τσιγάρων, (το «μικρό»). Το πακέτο αυτό ήταν συνηθέστατο στους φοιτητές και γενικώς στους μικρού εισοδήματος, για προφανείς λόγους⁶.

⁴ Μεταφορά στα ελληνικά του γαλλικού cigarette, υποκοριστικού της λ. cigare (πούρο). Δηλαδή το cigarette κυριολεκτικά θα πεί μικρό πούρο, πουράκι.

⁵ Τα πακέτα αυτά προπολεμικά περιείχαν είκοσι δύο τσιγάρα. Κάποια στιγμή, με νόμο του Κράτους τα δύο από τα τσιγάρα αυτά αφαιρέθηκαν από το πακέτο, ενώ η τιμή πωλήσεώς του με είκοσι τσιγάρα πλέον, παρέμεινε η ίδια. Η αξία των δύο αυτών τσιγάρων κατέληγε στο Κράτος, ως έμμεση φορολογία επί του καπνού, νομίζω για τις ανάγκες του Εθνικού Στόλου.

⁶ Στη σπονδυλωτή ταινία των Σακελλάριου/Γιαννακόπουλου «Της νύχτας τα καμώματα», ο Αυλωνίτης, (που υποδύεται τον αστυφύλακα και είναι ο συνδετικός κρίκος όλων των επεισοδίων της) αγοράζει από το περίπτερο ένα πακέτο τσιγάρων μικρό, κι όταν ο περιπτεράς τον ρωτάει «Γιατί μικρό κυρ Βαγγέλη;») αυτός του απαντά «Γιατί δεν υπάρχει ... ελάχιστο (!!!)», θέλοντας να του πει ότι εάν υπήρχε πακέτο με λιγότερα τσιγάρα θα το αγόραζε, ελλείψει χρημάτων, ως μισθοδίατος γλίσχρα αμειβόμενος.

Οι πιο γνωστές μάρκες σιγαρέττων (στην καθαρεύουσα) στην δεκαετία του '50 ήταν το «*Άρωμα*» και το «*Άριστα*» (της βολιώτικης καπνοβιομηχανίας Ματσάγγου⁷), ο «*Άσσος*», το «*Πέντε*» (το κατ'εξοχήν φοιτητικό τσιγάρο), το «*Εφτά*» και το «*Δέκα*» της Αγρινιώτικης καπνοβιομηχανίας Παπαστράτου, το «*Φίλτρο Καρέλια*», το «*Έθνος*», το ξανθιώτικο «*Κιρέτσιλερ*» που ήταν αρωματικό, όπως και τα μεντόλ «*Salem*», «*Αύρα*» και «*Μιστράλ*», το «*Δήλος*», το «*Τέλειον*», το «*Σέρτικα Λαμίας*», οι «*Δελφοί*», ο «*Ρήγας*», το «*22*», το «*Sante*», το «*Hellas Special*» (με γεύση κάστανου στον καπνό του), το «*Pallas*», το «*Old Navy*», το «*Oskar*», το «*Ideal*», το «*Cooper*».

Οι μάρκες των τσιγάρων αυτών κυκλοφόρησαν με επιτυχία μέχρι και στις δεκαετίες των '60 και '70, ώσπου άρχισαν να πωλούνται στην Ελλάδα ελεύθερα αμερικανικά, εγγλέζικα και γαλλικά τσιγάρα («*Pall Mall*», «*Lucky strike*», «*Dunhill*», «*Marlboro*», «*Winston*», «*L & M*», «*Philip Morris*», «*Chesterfield*», «*Kent*», «*Camel*», «*555*», «*Rothmans*», «*Benson and Hedges*», «*Player's*» » (τα αποκαλούμενα «*Του ναύτη*»), επειδή στο συρταρωτό πακέτο τους είχαν σκίτσο ενός ναύτη του αγγλικού πολεμικού ναυτικού), «*Graven A*», «*Gitanes*», «*Caporal*», «*Gauloises*»), τα οποία εκτόπισαν από την ελληνική αγορά σχεδόν όλα τα ελληνικά τσιγάρα· ελάχιστες μόνο ελληνικές μάρκες επιβίωσαν από την επιδρομή αυτή των αλλοδαπών οίκων παραγωγής τσιγάρων στη χώρα μας.

Παλιά, όλα τα ελληνικά τσιγάρα ήταν άφιλτρα και ήθελαν τεχνική στο κάπνισμα : συγκεκριμένως, πριν από το άναμμα τους, ήθελαν όρθια χτύπημα στο πακέτο ή στο νύχι για να κατακαθήσει ο καπνός, απαιτούσαν και προσοχή στο κάπνισμα για να μη τα σαλιώσεις, διότι τότε σαλιωνόταν το τσιγαρόχαρτο και ο καπνός, οπότε το τσιγαρόχαρτο άνοιγε εκεί που είχε ενωθεί και πλέον το τσιγάρο δεν καπνιζόταν. Μετά, στη δεκαετία του '60 και δώθε, ήλθε η επανάσταση του φίλτρου· τα πιο πολλά από τσιγάρα έβγαιναν πλέον «*έμφελλα*», έτσι τα έλεγαν τότε, επειδή το φίλτρο τους (για τη

⁷ Η καπνοβιομηχανία αυτή στεγαζόταν τότε σε θαυμάσιο κτίριο στο κέντρο του Βόλου. Σήμερα, στο κτίριο αυτό στεγάζονται Σχολές του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

συγκράτηση της νικοτίνης και της πίσσας που έβγαινε απο την καύση του καπνόφυλλου), κατασκευαζόταν απο φελλό.

Ο πριόβολος, ο αναπτήρας, το τσακμάκι, τα σπίρτα

Στην ύπαιθρο, κατά τη δεκαετία των '50 κυρίως, για το άναμμα του τσιγάρου κυριαρχούσε ο θρυλικός πριόβολος ή τσακμάκι. Ήταν ένας απλούστατος μηχανισμός : απαρτιζόταν από ένα μεταλλικό μακρόστενο στέλεχος με σωλήνα, μέσα στον οποίο υπήρχε ειδικό στρογγυλό φυτίλι, ερυθρού χρώματος, διαμέτρου περίπου μισού πόντου, που απαρτιζόταν από πλεγμένα σφιχτά νήματα. Το φυτίλι αυτό είχε την ιδιότητα όχι μόνο να μη σβήνει με τον αέρα, αλλά αντιθέτως η φλόγα του να αναζωπυρώνεται όσο πιο δυνατή ήταν η πνοή του ανέμου και συνεπώς ο πριόβολος ήταν αναντικατάστατος για τους εργαζόμενους στην ύπαιθρο (γεωργούς, κτηνοτρόφους, τσοπάνους κ.ο.κ.)⁸. Το φυτίλι είχε μήκος περίπου μισού μέτρου και, με δεδομένο πως σε κάθε άναμμα καταναλωνόταν ελάχιστο τμήμα του, είναι φανερό πως τελείωνε μετά από ένα χρόνο τουλάχιστον (!). Μετά δε τη χρήση του, το τύλιγες στο μεταλλικό στέλεχος και έβαζες τον πριόβολο στην τσέπη σου, που τότε ήταν χρηστικότερη και γεμάτη από διάφορα μικροαντικείμενα καθημερινής χρήσης, (όπως σουγιά, κομπολόγι, νυχοκόπτη, μολύβι, σπίρτα, πακέττο τσιγάρων κ.λπ.). Στην άκρη τώρα του σωλήνα αυτού, υπήρχε πριονωτή ρόδα που τη γύριζες με τον αντίχειρα και τότε τριβόταν σε αυτή η ειδική μικροσκοπική πέτρα (η τσακμακόπετρα, την εύρισκες στα περίπτερα σε κουτιά των πενήντα τεμαχίων) που ήταν στερεωμένη σε ειδική θήκη στο κυρίως στέλεχος του μηχανισμού, προκειμένου να παραχθεί σπινθήρας. Με τον σπινθήρα αυτόν άναβε το παραπάνω (άσβηστο) φυτίλι και έτσι είχες φωτιά για το τσιγάρο σου υπό οποιεσδήποτε καιρικές συνθήκες. Η φωτιά του πριόβολου έσβηνε μόνο με επίθεση του δακτύλου στο φυτίλι του, για να διακοπεί η παροχή οξυγόνου.

⁸ Στην ύπαιθρο παλαιότερα, η έλλειψη φωτιάς για το άναμμα του τσιγάρου ήταν σημαντικό πρόβλημα, ιδιαίτερος για τους φανατικούς καπνιστές ξωμάχους. Θρυλείται ότι κάποτε, ένας από αυτούς, σταμάτησε ολόκληρο τραίνο για να ζητήσει φωτιά για το τσιγάρο του, από τον μηχανοδηγό του συρμού (!!!).

Παράλληλα και κυρίως στις πόλεις, κυκλοφορούσε ευρύτατα και μεταλλικός αναπτήρας, από τσίγκο, ο «triplex». Ήταν μακρόστενος, εξέλιξη του πριόβολου. Στη θέση του παραπάνω φυτιλιού, υπήρχε πλέον φυτίλι από άλλο υλικό, (συνήθως από βαμβάκι), ενσωματωμένο ολόκληρο σε ειδική θήκη του αναπτήρα, (δεν κρεμόταν δηλαδή, όπως στον πριόβολο). Το φυτίλι αυτό ποτιζόταν με ειδική βενζίνη, πετρέλαιο ή οινόπνευμα για να ανάβει αμέσως από τον σπινθήρα, ο οποίος παραγόταν κάθε φορά που άνοιγε ειδικό στέλεχος (το καπάκι) στην πάνω άκρη του αναπτήρα, με χρήση του αντίχειρα. Η φλόγα, προκειμένου να μη σβήνει από τον αέρα, άναβε προστατευμένη σε κυκλική εσοχή του αναπτήρα.

Η χρήση του θρυλικού αυτού αναπτήρα έσβησε τελείως μόλις κυκλοφόρησαν στην αγορά οι αναπτήρες αερίου. Θρυλικός ήταν για τους τότε νεαρούς ο αμερικανικός αναπτήρας αερίου «Ronson», μεταλλικός, πανέμορφος, με το επίχρυσο σήμα V στο σώμα του και με εξασφαλισμένο το άναμμα της φλόγας του σε κάθε χρήση του, («δεν έχανε καμμιά», λέγαμε χαρακτηριστικά τότε), καθώς και ο «Camel», επίσης μεταλλικός, τετράγωνος, ειδικός για τους ανθρώπους της υπαίθρου, επειδή η φλόγα του προστατευόταν από τον αέρα με ειδική κατασκευή του αναπτήρα. Για τους τυχερούς, κυκλοφορούσαν και πανάκριβοι ολόχρυσοι ή επίχρυσοι μασσίφ αναπτήρες, οι ονειρεμένοι «Dunhill», «Cartier» και «Dupont»⁹.

Πάντως, ολόκληρη η Ελλάδα χρησιμοποιούσε βασικώς σπίρτα του Ελληνικού Μονοπωλίου. Ήταν στελέχη μήκους λίγων πόντων από ειδικό ξύλο, στην άκρη των οποίων υπήρχε ειδικό εύφλεκτο υλικό, σκούρου καφέ χρώματος, η «σπιρτάδα». Τα σπίρτα πωλούνταν σε όλα τα περίπτερα αντί μίας δραχμής, μέσα σε ειδικά κουτιά, σχήματος ορθογωνίου παραλληλεπίπεδου, που άνοιγε συρταρωτά. Στο επάνω μέρος του κουτιού αυτού, υπήρχαν διάφορες παραστάσεις με την ένδειξη «Πυρεία ελληνικού μονοπωλίου». Η πρώτη και επί πολλά χρόνια παράσταση, ήταν το

⁹ Με έναν Dupont κυκλοφορούσε και καμάρωνε στον γυναικόκοσμο ο φίλος μου, ο Γιώργος. Κάθε φορά που άνοιγε το καπάκι του, ακουγόταν χαρακτηριστός καμπανιστός ήχος.

γνωστό άγαλμα του θεού Ήλιου στη Ρόδο, (του «Κολοσσού»), ένα από τα επτά θαύματα του αρχαίου κόσμου, που μάλλον προτιμήθηκε επειδή στο κεφάλι του αγάλματος ισορροπούσε υπερμεγέθους φλόγα, η οποία παρέπεμπε ευθέως στη φλόγα των σπάρτων. Στις δύο πλάγιες άκρες του κουτιού των σπάρτων υπήρχε ειδική επίστρωση, με υλικό ίδιο με αυτό της άκρης τους. Για να παραχθεί φωτιά, απαιτούνταν τριβή της σπιρτάδας των σπάρτων, στην αντίστοιχη σπιρτάδα του κουτιού. Κατά την τριβή αυτή, εκλυόταν ειδική εντονότατη μυρωδιά, (αποκαλούνταν και αυτή σπιρτάδα), που άρεσε σχεδόν σε όλους. Για να προστατευθεί η φλόγα του σπάρτου όταν φυσούσε, απαιτούνταν η ταχεία ένθεση του σπάρτου, μόλις άναβε, στο εσωτερικό του έξω μέρους του συρταρωτού κουτιού ή η ταχεία ένθεσή του στην παλάμη, με κύρτωμά της. Παράλληλα, κυκλοφορούσαν και άλλου είδους σπάρτα, αμερικανικής ή ιταλικής προελεύσεως, τα cerini (τα «κέρινα»). Ήταν χάρτινα, με σπιρτάδα άλλου υλικού στη ράχη τους και πωλούνταν σε χάρτινη συσκευασία, που δίπλωνε σαν τσάντα, μήκους λίγων εκατοστών, με τη σπιρτάδα για το άναμμα τους στο εσωτερικό της συσκευασίας. Εκεί, ήταν εντεθειμένα τα cerini το ένα δίπλα στο άλλο, οπότε έσχιζες ένα και το χρησιμοποιούσες τρίβοντάς το στη σπιρτάδα.

Με τον καιρό, οι αναπτήρες αερίου, που στην αρχή ήταν ακριβοί για το μέσο βαλάντιο, φτήνηναν τόσο πολύ, που κατήντησαν στο τέλος να δίδονται και δωρεάν στα πολυκαταστήματα, μαζί με τις αγορές άλλων ειδών. Την αρχή στη διαδικασία αυτή έκανε η εταιρία «BIC», που έβγαλε στην αγορά πάμφθηνους αναπτήρες αερίου, από πλαστικό. Έτσι, νομοτελειακά, ήλθε και το τέλος όχι μόνο στα σπάρτα του Ελληνικού Μονοπωλίου, (η εταιρία που είχε αναλάβει την παραγωγή τους έκλεισε στα μέσα της δεκαετίας του '70), αλλά και στους ακριβούς αναπτήρες αερίου, που έπαψαν πλέον να χρησιμοποιούνται.

ΤΟ ΣΤΥΛΟ ΔΙΑΡΚΕΙΑΣ «Bic»

Το στυλό διαρκείας «Bic» πρέπει να πρωτοεμφανίσθηκε στην αγορά όταν πήγαινα στην τρίτη τάξη του δημοτικού σχολείου (γύρω στα 1955). Η επιλογή της λέξης αυτής, ως ονομασία του προϊόντος της φίρμας, φρονώ ότι ήταν ευφυέστατη : λιτή, αέρινη, μοδάτη, στο έπακρο εύχρηστη : ένα δευτερόλεπτο για να την προφέρεις (!!!)¹⁰.

Είχε πλαστικό διάφανο στέλεχος, κατά μήκος του οποίου διερχόταν κυλινδρικός σωλήνας με παχύρρευστο μελάνι μέσα του, που τελείωνε σε μεταλλική μύτη με μπίλλια και χαρακτηριστικό καπάκι με προεξοχή για να στηρίζεται στην τσέπη. Η μεγάλη διάρκεια της δυνατότητας γραφής του οφείλονταν στο συμπυκνωμένο μελάνι του, κυρίως όμως με την εφεύρεση μιάς μπίλλιας στην άκρη της μύτης του, γι αυτό και η μπίλλια αυτή ήταν το κύριο στοιχείο στις διαφημίσεις του· όπως στριφογύριζε κατά τη διάρκεια της γραφής, ερχόταν συνεχώς σε επαφή με το μελάνι του σωλήνα που κατέληγε ακριβώς στη μπίλλια αυτή, με αποτέλεσμα να μελανώνεται αενάως και έτσι να εξασφαλίζεται η συνεχής γραφή με το στυλό για απίστευτα μεγάλο χρονικό διάστημα. Στα δύο αυτά πρωτοποριακά στοιχεία οφείλονταν η αφάνταστη επιτυχία του. Δεν είναι υπερβολικό να λεχθεί ότι αγοράζαμε καινούργιο BIC πριν να τελειώσει το μελάνι του παλιού, γιατί τον ... βαριόμαστε από την πολύμηνη χρήση του (!!!). Η εταιρία που λάνσαρε το στυλό αυτό στην αγορά, τον παρουσίασε πρώτα με μελάνι μπλε και μαύρο και, μετά την μεγάλη επιτυχία του, τον έβγαλε και με άλλα δύο χρώματα : πράσινο και κόκκινο. Αντίστοιχα, το χρώμα του καπακιού (μπλε, μαύρο, κόκκινο και πράσινο) υποδείκνυε τι χρώμα μελανιού είχε το στυλό¹¹.

¹⁰ Πρβλ. **Τσιφόρο** ανωτ. σελ. 11 για τη λ. «φλικ» την οποία ο παρισινός υπόκοσμος χρησιμοποιούσε για προφυλαχθεί από τον αστυνομικό (policier) : « ... Η τετρασύλλαβη αυτή λέξη (policier) δεν έδινε συντομία ειδοποιήσεις ότι έρχεται αστυνομικός, για να προλάβει να φυλαχτή ο παράνομος. Ήθελε κάτι πολύ πιο σύντομο, κάτι σαν κλείσιμο και το άνοιγμα του ματιού, αυτήν την πονηρή παγκόσμια έκφραση. Ένα «φλικ» όσο ανοιγοκλείνει το μάτι. Και πήρε ακριβώς αυτή την ονομασία : «φλικ». Κι ο υπόκοσμος τον ξέρει πια έτσι : «Λε φλικ». Ο αστυνομικός ...».

¹¹ Η φίρμα αυτή συνέδεσε το όνομά της με άλλα τέσσερα προϊόντα, επίσης πρωτοποριακά, με το ίδιο εμπορικό όνομα (σήμα) : Bic, που αναστάτωσαν κυριολεκτικά την αγορά όταν πρωτοεμφανίσθηκαν. Πρόκειται για το πλαστικό ξυραφάκι ξυρίσματος Bic, τον πλαστικό αναπτήρα αερίου Bic, το γυναικείο άρωμα Bic και το καλσόν Bic. Ήταν

Η εφεύρεσή του *Bic* ήταν πράγματι μια λύτρωση ειδικά για τον μαθητόκοσμο. Δεν μπορείς να φανταστείς τι τραβούσαμε γράφοντας με κονδυλοφόρο (πέννα τον λέγαμε τότε, από την ιταλική λέξη *penna* που σημαίνει φτερό, επειδή στα παλιά χρόνια γράφανε με φτερό μεγάλου πουλιού συνήθως όρνιθας ή χήνας, επειδή είχε μυτερό και σκληρό στέλεχος) και μελάνη. Κάθε δύο-τρία το πολύ γράμματα έπρεπε να ξαναβουτήξεις το πένακι του κονδυλοφόρου στο μελανοδοχείο, ένα γυάλινο μπουκαλάκι της φίρμας «*Μενούνος*» ή της «*Pelican*» ή της «*Parker*». Άσε που πολλές φορές, επειδή δεν είχαμε βιδώσει καλά το πώμα του μελανοδοχείου, η μελάνη χυνόταν στην τσάντα καθώς την κουνούσαμε πέρα-δώθε πηγαίνοντας στο σχολείο, γιατί παίρναμε και εκεί το μελανοδοχείο, οπότε όλο το περιεχόμενο της τσάντας μας (σάκκα, τη λέγαμε), βιβλία, τετράδια, μολύβια, ξύστρες, γομολάστιχες, γίνονταν μπλε (!!!). Θα θυμάσαι, ότι τότε γράφαμε την αντιγραφή είτε στο τραπέζι της κουζίνας (για να μας προσέχει η μητέρα, όσο θα μαγείρευε) είτε στο καλό τραπέζι της τραπεζαρίας, με τραπεζομάντηλο από ακριβό βελούδο, όταν το τραπέζι της κουζίνας ήταν πιασμένο. Πολλές λοιπόν φορές, από απροσεξία μας, αναποδογυρίζαμε το μελανοδοχείο και όλη η μελάνη χυνόταν στο τραπεζομάντηλο. Όλοι ήξεραν τότε ότι η χυμένη μελάνη έβγαине αν πότιζες αμέσως το τραπεζομάντηλο με γάλα και οι έφημοι οι μανάδες μας, όσο εμείς γράφαμε, στέκονταν από επάνω μας απίκο, με το μπουκάλι με το γάλα (του «εργοστασίου», που λέγαμε τότε) και την πατσαβούρα στο χέρι, μήπως και προλάβουν το κακό από πιθανό αναποδογύρισμα του μελανοδοχείου.

Εδώ να πούμε ότι είχαν κυκλοφορήσει στην αγορά μελανοδοχεία που δεν χυνόταν η μελάνη, ακόμα κι αν αναποδογύριζαν (!!!). Αυτό το πετύχαιναν διότι είχαν το σχήμα του αυγού που ήταν κενό εσωτερικά (για να αποθηκεύεται η μελάνη) και στην επάνω άκρη είχαν μια μικρή οπή, ίσα ίσα να μπει η μελάνη

όλα πάμφθηνα, και άρα δεν στενοχωριόσουν εάν τα έχανε, άριστα κατασκευασμένα, ευκολόχρηστα και σχεδιαστικώς πανέμορφα. Τα δύο από αυτά τα προϊόντα εκτόπισαν αμέσως από την αγορά, τα ξυραφάκια λάμες και τους ακριβούς αναπτήρες αερίου, αντιστοίχως και συνεχίζουν να κυριαρχούν μέχρι και σήμερα. Τα άλλα δύο προϊόντα δεν είχαν διαχρονικώς την ίδια επιτυχία, μολοντί στην αρχή οι καταναλωτές τα υιοθέτησαν αμέσως.

μέσα και να χωράει το πεννάκι για να πάρει μελάνη. Αν το μελανοδοχείο αναποδογύριζε, η μελάνη δεν χυνόταν έξω, επειδή αυτομάτως το υγρό δεν πήγαινε στην τρυπούλα ώστε να χυθεί, διότι κατευθυνόταν αμέσως στα πλαϊνά εσωτερικά τοιχώματα του αυγού και έτσι ήταν απολύτως ασφαλή, διότι εξασφάλιζαν τη μη έξοδο της μελάνης (!!!).

Στη συνέχεια, κυκλοφόρησε πεννάκι μελάνης που στο πίσω μέρος της άκρης του είχε κάτι σαν τεποζιτάκι και έτσι έγραφε το πολύ δέκα γράμματα με ένα βούτημα της πέννας στο μελανοδοχείο. Όπως και να το κάνεις ήταν μια πρόοδος. Μετά, εμφανίσθηκαν τα στυλό μελάνης, με τα οποία σταμάτησε αυτό το κακό να βουτάς συνεχώς το πεννάκι του κονδυλοφόρου στο μελάνη. Όμως τα στυλό αυτά αλλά ήταν αρκούντως ακριβά για το πορτοφόλι του μέσου Έλληνα, οπότε αναγκαστικά μείναμε στους κονδυλοφόρους. Το να έχεις βέβαια στυλό μελάνης Parker ήταν άπιαστο όνειρο. Πάντως, όλα αυτά τα στυλό δεν ήταν αρκούντως εύχρηστα, διότι και σε αυτά η μελάνη τους άδειαζε σχετικά γρήγορα, οπότε έπρεπε να ξαναγεμίζεις τον ειδικό αποθηκευτικό χώρο που είχαν στο σώμα τους και αποτελούνταν από δύο βιδωτά στελέχη, καθώς και το απαραίτητο καπάκι. Ο χώρος αυτός γέμιζε με μια αντλία. Έπρεπε πρώτα να ξεβιδώσεις τα στελέχη, στη συνέχεια με την αντλία αυτή να ρουφήξεις τη μελάνη από το μελανοδοχείο και μετά να τα ξαναβιδώσεις για να συνεχίσεις το γράψιμο· αυτό επαναλαμβανόταν συχνότατα.

Υπήρχε τότε και το αποκαλούμενο «μελανί» μολύβι, του οποίου η μύτη εάν τη σάλιωνες έγραφε γράμματα που έμοιαζαν σαν να είναι γραμμένα με μελάνη. Όμως τα «μελανίσια» αυτά γράμματα δεν μπορούσαν να είναι παραπάνω από τρία το πολύ. Οπότε, έπρεπε να σαλιώνεις με τη γλώσσα σου τη μύτη του μολυβιού καθε λίγο και λιγάκι, με αποτέλεσμα τα χείλη σου να καταλήγουν να είναι μελανί (!!!).

Με το στυλό διαρκείας *Bic* έγινε πραγματική επανάσταση ειδικά για τον τότε μαθητόκοσμο, δημοτικού και γυμνασίου. Ήταν πάμφθηνο (στοίχιζε όταν βγήκε μια μόνο δραχμή), έγραφε επί μήνες ολόκληρους χιλιάδες χαρακτήρες με το ίδιο στυλό και δεν

κουβαλούσες μελανοδοχείο στο σχολείο. Βγήκε λοιπόν το *Bic* κι αμέσως στην αγορά καταργήθηκαν αυτομάτως τα μολύβια και τα πεννάκια. Χαράς ευαγγέλια για εμάς τους τότε μαθητές του δημοτικού σχολείου· έτσι νομίσαμε. Έλα όμως που με το *Bic* απαγορευόταν δια ροπάλου να κάνεις αντιγραφή και καλλιγραφία, να γράφεις έκθεση, να λύνεις τις ασκήσεις μαθηματικών στο καλό τετράδιο και γενικώς να το χρησιμοποιείς στο σχολείο, εκτός αν θυμάμαι καλά από το να γράφεις στο πρόχειρο τετράδιο. Όλες οι σχολικές αυτές εργασίες έπρεπε να γίνουν μόνο με πενάκι μελάνης ή με μολύβι (!!!)

Βέβαια, το BIC καθιερώθηκε στην αγορά δια μιας, (μαζί με τα γερμανικά στυλό διαρκείας «*Σνάιντερ*»), που όμως δεν κατόρθωσαν να το υποσκελίσουν, μέχρι που η φίρμα *Bic* έγινε συνώνυμο του στυλό διαρκείας, (όπως λόγου χάρη όλες οι κουζίνες υγραερίου ονομάσθηκαν Πετρογκάζ από την ονομασία της φίρμας «*Πετρογκάζ*», επειδή πρώτη η εταιρία αυτή εμφάνισε στην αγορά τις κουζίνες υγραερίου με μεγάλη επιτυχία και γλύτωσε τις νοικοκυρές από το βάσανο της θρυλικής γκαζιέρας, που δούλευε με πετρέλαιο και φυτίλι και γέμιζε τον αέρα με αναθυμιάσεις).

ΤΟ ΣΤΥΠΟΧΑΡΤΟ

Μόλις τελειώνες το γράψιμο με μελάνη, έπρεπε να εξασφαλίσεις ότι δεν θα ακουμπούσε απολύτως κανείς το γραπτό, ώσπου η μελάνη να στεγνώσει, διότι διαφορετικά το γραπτό μουντζουρωνόταν και γινόταν μη αναγνώσιμο. Για τη δουλειά αυτή υπήρχε το θρυλικό στυπόχαρτο. Ήταν ένα ξύλινο σκεύος, στο επάνω μέρος του οποίου υπήρχε ένα εξόγκωμα σαν μπίλλια για να το κρατάς. Στο κάτω μέρος του ήταν κυρτό και σε αυτό στερεωνόταν ειδικό απορροφητικό χαρτί. Το σκεύος αυτό, το στυπόχαρτο, το πατούσες με το κάτω μέρος του, το κυρτό, επάνω στο φρεσκογραμμένο κείμενο, έτσι ώστε η νωπή μελάνη να απορροφηθεί από το απορροφητικό χαρτί και να στεγνώσει.

Φυσικό ήταν, κάθε φορά που γινόταν χρήση του στυπόχαρτου, τα γράμματα της νωπής μελάνης να αφήνουν τα αποτυπώματα τους στο απορροφητικό χαρτί, με αποτέλεσμα μετά

από δέκα το πολύ χρήσεις του, να χρειαζόταν αλλαγή του χαρτιού αυτού. Έπρεπε λοιπόν να ξεβιδώσεις το κάτω μέρος του σκεύους, να αφαιρέσεις το χρησιμοποιημένο χαρτί και στη θέση του να τοποθετήσεις το καινούργιο. Σε κάθε γραφείο λοιπόν υπήρχε απαραίτητως ένα ρολό απορροφητικού χαρτιού, για την αντικατάσταση του παλιού στο στυπόχαρτο. Τα ρολά αυτά πωλούνταν στα χαρτοπωλεία, που τότε ήταν και βιβλιοπωλεία.

Σήμερα, φυσικά, το στυπόχαρτο για προφανείς λόγους είναι απλώς νοσταλγική ανάμνηση άλλων καιρών για εμάς τους παλαιούς· οι νεότεροι ούτε που θα το έχουν ακούσει...